
В. ТАЦІЙ,

*президент Національної академії
правових наук України, ректор Національного
університету «Юридична академія України
імені Ярослава Мудрого», доктор юридичних
наук, професор, академік НАН України
та НАПрН України*

Національна академія правових наук України: етапи становлення та розвитку

Розвиток науки та ефективно використання результатів наукової діяльності є основою для формування правової, демократичної держави. Усвідомлення необхідності використання у своїй діяльності наукових розробок та досягнень у галузі державно-правової науки, максимального впровадження результатів наукових досліджень у практику зумовило створення Академії правових наук України.

Відповідно до чинного законодавства був сформований організаційний комітет зі створення Академії на громадських засадах, до якого увійшли вчені та практичні працівники різних наукових центрів і відомств України. На засіданні 21 січня 1992 р., підтримавши ідею створення Академії, було визначено основні ідеї її майбутнього Статуту. Згодом документи оргкомітету обгово-

рювались регіональними зборами юристів-учених і практиків, які відбулися у лютому 1992 р. у 17-ти областях України і в м. Києві за участю 1328 чол.

Підтвердивши необхідність заснування Академії і попередньо схваливши проєкт її Статуту, збори надіслали своїх делегатів на установчу конференцію, яка відбулась 4 березня у м. Харкові в приміщенні Української юридичної академії (нині – Національний університет «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»). Конференцією було прийнято рішення про заснування Академії та обрано Президію Академії у складі 22 чол. Президентом Академії обрано доктора юридичних наук, професора В. Я. Тація, віце-президентами – доктора юридичних наук, професора В. Г. Гончаренка і доктора юридичних наук, професора Ю. М. Грошевого. До членів президії увійшли відо-

мі вчені-юристи і практичні працівники, які представляли вищі юридичні навчальні заклади України, Інститут держави і права АН України, Інститут економіко-правових досліджень АН України, юридичний відділ Верховної Ради України, Прокуратуру України.

Основною метою діяльності Академії на громадських засадах була консолідація інтелектуального потенціалу наукових працівників, викладачів юридичних навчальних закладів, працівників органів державної влади та місцевого самоврядування, суду, арбітражного суду, прокуратури, інших правоохоронних органів, адвокатури, юридичних служб підприємств і установ, спрямування їх зусиль на сприяння процесу розбудови України як правової, демократичної держави, охорону і захист прав людини та громадянина. За цей час науковці Академії виконали вагомую роботу з розроблення проектів Конституції України, Кримінального, Адміністративно-процесуального, Цивільно-процесуального, Кримінально-процесуального кодексів та інших найважливіших проектів нормативно-правових актів. Значною подією стало розроблення Концепції розвитку юридичної науки та освіти, схваленої Президентом України.

Головним підсумком діяльності Академії стало те, що її багатопланова діяльність сприяла формуванню високого престижу вітчизняної юридичної науки, позначила пріоритетні напрями її розвитку в Україні.

23 липня 1993 р. Президентом України було видано указ «Про Академію правових наук України», яким засновано Академію правових наук України як державну вищу галузеву наукову установу. Зокрема, в Указі зазначалося:

«Академія правових наук України є самоврядною організацією, що діє на основі Статуту, може мати у своєму складі науково-дослідні установи, науково-практичні центри, навчальні заклади, лабораторії, інші установи для організації та проведення досліджень у галузі держави та права».

Відповідно до Указу президентом – організатором Академії правових наук України було призначено В. Я. Тація, дійсними членами – засновниками Академії затверджено 17 провідних науковців-правознавців України, серед яких: Б. М. Бабій, Ф. Г. Бурчак, А. С. Васильєв, Л. К. Воронова, В. Г. Гончаренко, Ю. М. Грошевий, А. П. Закалюк, М. В. Костицький, В. К. Мамутов, А. Й. Рогожин, В. І. Семчик, В. В. Сташис, І. А. Тимченко, В. В. Цветков, М. В. Цвік, Ю. С. Шемшученко, Л. П. Юзьков.

Період з 1993 по 1995 р. став етапом організаційного становлення Академії та її структурних підрозділів (відділення теорії та історії держави і права, відділення державно-правових наук та міжнародного права, відділення цивільно-правових наук, відділення правових проблем охорони навколишнього середовища і аграрного права (нині – відділення екологічного, господарського та аграрного права), відділення кримінально-правових наук), які покликані здійснювати, наукову, законопроектну й координаційну роботу.

21 грудня 1993 р. на загальних зборах Академії правових наук України було затверджено Статут, визначено організаційно-правові засади її діяльності як провідної державної наукової інституції юридичного профілю.

У червні 1994 р. було створено Київський регіональний центр, покликаний

координувати діяльність академіків та членів-кореспондентів, які працюють у м. Києві. У червні 1995 р. у складі Академії створено Інститут вивчення проблем злочинності з розташуванням у м. Харкові (нині – Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса), у березні 1996 р. – Лабораторію удосконалення правового становища жінок, а у листопаді того ж року – Львівську лабораторію прав людини. З березня 1996 р. почав функціонувати Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва (м. Київ) (нині – Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака). У червні 1997 р. розпочала роботу Лабораторія з проблем теорії та історії держави і права, у листопаді 1997 р. – Міжвідомча лабораторія правового забезпечення науки і технологій, а у лютому 1999 р. розпочав свою роботу Центр правової інформатики, який у червні 2001 р. був реорганізований у Науково-дослідний центр правової інформатики, а з 2012 р. – це Науково-дослідний інститут інформатики і права (м. Київ). З липня 2000 р. у структурі Академії було створено Науково-дослідний інститут державного будівництва та місцевого самоврядування (м. Харків), у травні 2001 р. – Науково-дослідний інститут інтелектуальної власності (м. Київ). У лютому 2002 р. у структурі Академії розпочав свою діяльність Інститут фінансового права, створений за ініціативою Академії правових наук України та Академії податкової служби України. У 2010 р. було створено Науково-дослідний інститут правового забезпечення інноваційного розвитку з розташуванням у м. Харкові.

На сьогоднішній день до складу Академії входять шість науково-дослідних

інститутів, які постійно співпрацюють з Верховною Радою України та її комітетами, Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини, Кабінетом Міністрів України, Конституційним Судом України, Верховним Судом України, Вищим господарським судом України, Вищим адміністративним судом України, Вищим спеціалізованим судом України з розгляду цивільних і кримінальних справ, Генеральною прокуратурою України, міністерствами юстиції, внутрішніх справ, іншими центральними та місцевими органами влади.

Науково-дослідні установи та фахівці Академії беруть активну участь у розробці найважливіших законопроектів. Лише минулого року було розроблено понад 180 проектів законів, серед яких можна виділити найбільш вагомими, а саме: нову редакцію Кримінального процесуального кодексу України, проект Кодексу України про адміністративні проступки та адміністративні правопорушення, проект Закону України «Про вибори народних депутатів України», нову редакцію Закону України «Про вищу освіту» та ін.

Науково-дослідним інститутом правового забезпечення інноваційного розвитку НАПрН України в ініціативному порядку було розроблено проект Інноваційного кодексу України, який викликав великий інтерес серед науковців та правознавців. Цей кодекс став першим і єдиним проектом кодифікованого нормативно-правового акта України, регулятивним впливом якого охоплюються всі основні аспекти реалізації відносин у науково-технічній та інноваційній сфері з метою правового забезпечення становлення та ефективного функціо-

нування національної інноваційної системи.

У межах науково-дослідних інститутів виходять друком періодичні наукові видання з юридичної тематики, а саме: «Державне будівництво та місцеве самоврядування», «Питання боротьби зі злочинністю», «Приватне право і підприємництво», «Інтелектуальний капітал», «Правова інформатика» та «Актуальні питання інноваційного розвитку».

У квітні 1996 р. у системі Академії розпочало свою діяльність видавництво «Право», яке здійснює підготовку та видання наукової, навчальної, довідкової літератури з правової тематики і забезпечує юридичною літературою навчальні заклади та наукові установи, правоохоронні й судові органи, а також практикуючих юристів, котрі працюють на підприємствах, в установах та організаціях різних форм власності. Видавництво неодноразово нагороджувалось дипломами на всеукраїнських конкурсах за кращу поліграфічну якість видання.

Починаючи з 1993 р. Академія видає фаховий науковий журнал «Вісник Академії правових наук України», в якому висвітлюються найбільш актуальні питання функціонування та розвитку правової системи України. Більшість статей, які уміщуються у збірнику, підготовлені дійсними членами та членами-кореспондентами Національної академії правових наук України. За цей час вийшло друком 72 випуски збірника наукових праць. У квітні 2013 р. видання було перейменовано на «Вісник Національної академії правових наук України».

З 1995 р. Академією правових наук України на виконання її статутних завдань щодо здійснення координації визначення тематики дисертаційних до-

сліджень, які реалізуються в Україні в галузі держави і права, здійснюється видання «Переліку тем дисертаційних досліджень з проблем держави і права». До Переліку включаються теми докторських та кандидатських дисертацій, які були затверджені вченими радами вищих навчальних юридичних закладів освіти, юридичних факультетів та науково-дослідних установ юридичного профілю України.

У березні 2006 р. Академією правових наук України та Національною юридичною академією України імені Ярослава Мудрого було створено Освітньо-науковий центр з проблем правознавства, метою якого є: а) забезпечення координації та проведення спільних наукових досліджень Академією правових наук України та Національною юридичною академією України імені Ярослава Мудрого; б) взаємне рецензування результатів науково-дослідних робіт, апробація та використання результатів наукових досліджень; в) впровадження результатів наукових досліджень у навчальний процес; г) вивчення досвіду Болонського процесу та впровадження його елементів у систему вітчизняної освіти та науки; д) координація підготовки наукових кадрів; е) підвищення кваліфікації викладачів навчальних закладів та наукових працівників; є) координація та проведення спільних наукових конференцій, спільної видавничої діяльності; ж) ефективне використання навчально-методичної та матеріальної бази.

У 2008 р. Академією правових наук України було видано п'ятитомне загальноакадемічне видання «Правова система України: історія, стан та перспективи», над яким два роки працювали найкращі юристи України – науковці Ака-

демії правових наук. Уперше в історії української юриспруденції в одному виданні узагальнено вітчизняний досвід побудови національної правової системи, всіх її галузей, сучасний стан науки та законодавства, практику його реалізації, окреслено перспективи їх розвитку. До складу авторського колективу ввійшла еліта вітчизняної юриспруденції з усіх регіонів України, кістяк якої становлять академіки та члени-кореспонденти Академії правових наук України, провідні науковці її установ.

У 2011 р. було надруковано друге видання п'ятитомника, перекладене російською мовою, головна мета якого – дати можливість ученим з інших країн, перш за все Російської Федерації та країн СНД, ознайомитися з доробками української юридичної науки в різних галузях права, сучасним законодавством України і практикою його застосування. У 2013 р. Національною академією правових наук України спільно з всеукраїнським юридичним журналом «Право України» було видано англomовну версію цієї фундаментальної праці.

Підсумком суспільного визнання цієї вагомої юридичної праці стало ухвалення у 2012 р. Комітетом з Державних премій України в галузі науки і техніки рішення про присудження авторському колективу монографії «Правова система України: історія, стан та перспективи» найвищої наукової відзнаки – Державної премії України в галузі науки і техніки.

Відповідно до рішення президії від 30 червня 2009 р. у структурі Академії було утворено Донецький та Західний регіональні центри, а 4 березня 2011 р. – Південний регіональний науковий центр. Головою Донецького регіонального наукового центру було обрано дій-

сного члена (академіка) В. К. Мамутова, головою Західного регіонального наукового центру – дійсного члена (академіка) В. Т. Нора, головою Південного регіонального наукового центру – дійсного члена (академіка) С. В. Ківалова. До основних завдань регіональних наукових центрів віднесено такі: а) сприяння місцевим органам державної влади та органам місцевого самоврядування у здійсненні ефективної правової політики у відповідних регіонах України; б) планування та координація науково-дослідної діяльності членів та установ Академії, що знаходяться у відповідних регіонах; в) проведення на замовлення місцевих органів державної влади, органів місцевого самоврядування, правоохоронних та судових органів, громадських організацій, інших юридичних осіб чи фізичних осіб наукових досліджень, підготовка експертних висновків тощо.

Значним етапом діяльності Академії стало заснування у 2008 р. загальнонаціонального наукового видання «Щорічник українського права», в якому публікуються найкращі статті у сфері держави і права академіків та членів-кореспондентів Національної академії правових наук України, інших провідних науковців. «Щорічник» має за мету стати своєрідним орієнтиром у царині різноманітної наукової інформації, що вже була надрукована у вітчизняних та зарубіжних виданнях протягом попереднього року. Відповідно до рішення Президії НАПрН України від 4 березня 2011 р. із метою поширення здобутків української юридичної науки на теренах країн СНД третій та наступні номери наукового видання «Щорічник українського права» видаються російською мовою.

У 2003 р. Академією було підготовлено та видано Науково-практичний коментар до Конституції України, який отримав схвальні відгуки юридичної громадськості, а згодом у 2011 р. вийшло друком друге видання, до складу авторського колективу якого ввійшли провідні науковці, відомі державні й політичні діячі України та фахівці-практики.

Члени Національної академії правових наук України на постійній основі беруть участь у діяльності робочих груп по розробці найважливіших законопроектів. Так, лише за минулий рік фахівці Академії взяли участь у роботі понад 80 таких груп, зокрема: Робочої групи з питань удосконалення законодавства про вибори; Робочої групи з питань судової реформи; Робочої групи з питань реформування кримінального судочинства; Робочої групи з питань реформування прокуратури та адвокатури; Робочої групи з питань реалізації Концепції розвитку кримінальної юстиції щодо неповнолітніх в Україні; Комісії зі зміцнення демократії та утвердження верховенства права.

Відповідно до Указу Президента України від 17 травня 2012 р. «Про Конституційну Асамблею» 31 науковець Академії на постійній основі бере участь у діяльності Конституційної Асамблеї, яка є спеціальним допоміжним органом, головною метою якого є підготовка законопроекту про внесення змін до діючої Конституції України. Ще 46 вчених Академії стали її науковими консультантами.

Важливою подією у 2012 р. було видання Національною академією правових наук України Науково-практичного коментаря до Кримінального процесуального кодексу України за загальною

редакцією президента НАПрН України, ректора Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого», академіка НАН України, доктора юридичних наук, професора В. Я. Тація, Генерального прокурора України, державного радника юстиції України, доктора юридичних наук В. П. Пшонки, Радника Президента України – Керівника Головного управління з питань судоустрою Адміністрації Президента України, доктора юридичних наук, професора А. В. Портнова. Вступне слово було надано Президентом України В. Ф. Януковичем.

Національна академія правових наук України та її установи постійно виступають організаторами та співорганізаторами міжнародних, всеукраїнських та регіональних конференцій, семінарів, «круглих столів» тощо. Важливою подією в житті Академії стало проведення у 2010 р. у місті Харкові міжнародного симпозіуму на тему: «Праворозуміння: питання теорії, правової політики і юридичної практики», в якому взяли участь представники провідних наукових установ України, Російської Федерації і Республіки Білорусь.

Однією з останніх визначних конференцій була Всеукраїнська науково-практична конференція «Конституція України – основа розбудови правової, демократичної, соціальної держави та формування правової системи» (м. Харків, 23–24 червня 2011 р.), присвячена 15-річчю Конституції України та 20-річчю незалежності нашої держави. Конференція була організована за сприянням Президента України В. Ф. Януковича. Організаторами конференції, окрім Національної академії правових наук України, ви-

ступили Адміністрація Президента України та Національний університет «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». У роботі заходу взяли участь учені з усіх провідних наукових та навчальних закладів України – Національної академії правових наук України, Національної академії наук України, Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого», Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, Національного університету «Одеська юридична академія», Львівського національного університету імені Івана Франка, Національного університету «Києво-Могилянська академія», Київського національного університету імені Тараса Шевченка та інших наукових установ і навчальних закладів України.

Вагомим підтвердженням авторитету Академії як галузевої наукової установи, її провідної ролі у забезпеченні комплексного розвитку правової науки, проведенні фундаментальних та прикладних наукових досліджень у галузі держави і права став Указ Президента України від 23 лютого 2010 р. за № 233/2010 про надання їй статусу національної з подальшим перейменуванням у «Національну академію правових наук України».

Наприкінці 2011 р. Кабінет Міністрів України затвердив нову редакцію Статуту Національної академії правових наук України. Необхідність внесення змін до Статуту була зумовлена наданням Академії почесного звання національної, відповідно, посиленням її впливу на державно-правові процеси у країні та прагненням удосконалити основний нормативний документ з огляду на вже майже 20-річний досвід її роботи.

Указом Президента України № 337/2013 від 19 червня 2013 р. встановлено чисельність членів Академії – 53 дійсних члени (академіки), 93 члени-кореспонденти.

Постійно вдосконалюється й структура Академії та зростає її кадровий склад. Загальна кількість працюючих наукових співробітників у структурах Академії за ці роки збільшилася в декілька разів та складає понад 375 науковців, з яких докторів наук – понад 90, кандидатів наук – більш як 160 осіб.

Розширюються зв'язки Академії й із зарубіжними науковими та освітніми центрами. Академія відновлює інтеграційні традиції з науковими установами і вищими юридичними навчальними закладами країн СНД та іншими зарубіжними країнами.

До складу членів Академії входять також іноземні науковці, а саме: О. К. Голіченков (Російська Федерація), В. Ф. Яковлев (Російська Федерація), Карл-Герман Кестнер (Німеччина) та Вільям Еліот Батлер (США).

За двадцять років, що пройшли з часу її заснування як вищої наукової установи України в галузі держави і права зі статусом самоврядної організації, Національна академія правових наук не лише відбулася, а й утвердилася. Завдяки плідній та самовідданій праці наших науковців в Україні добре знають Академію, якій належить визначальна роль у подоланні роз'єднаності та відокремленості правових досліджень, забезпеченні їх координації і взаємоузгодженості, формуванні пріоритетних напрямів у галузі правових досліджень.